

Ковбаско Ю. Г.,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА ДІЄСЛІВНОГО ПИТАЛЬНОГО КОНСТИТУЕНТА РОЗДІЛОВОГО ЗАПИТАННЯ

У статті розглянуто синтаксичну побудову дієслівного питального конституента розділового запитання. Визначено його основні складові, їх структурні й кількісні характеристики.

Ключові слова: розділове запитання, питальний конституент, дієслівна група, номінативна група, not-оператор.

В статье рассмотрено синтаксическое построение глагольного вопросительного конституента разделительного вопроса. Определено его основные составляющие, их структурные и количественные характеристики.

Ключевые слова: разделительный вопрос, вопросительный конституент, глагольная группа, номинативная группа, not-оператор.

This article addresses the syntactic structure of the verbal tag. Its principal elements, their structural and quantitative characteristics have been determined.

Key words: tag question, tag, verbal group, nominative group, not-operator.

Дієслівний питальний конституент є найбільш вживаним та традиційним для розділового запитання, а значна варіативність його структурних складових вказує на **актуальність** дослідження його синтаксичної побудови. **Метою** статті є опис синтаксичної структури дієслівного питального конституента розділового запитання. **Об'єктом** слугує розділове запитання в системі англomовного художнього дискурсу ХХ – початку ХХІ століть обсягом 2 461 964 словоформи, **предметом** – синтаксичні характеристики його дієслівного питального конституента.

Розділове запитання – це двотактна граматична структура, в якій дієслівний/недієслівний питальний конституент приєднується до головного конституента, представленого розповідним, окличним, спонукальним чи питальним реченням, і структурно та (або) семантично пов'язаний із ним [3, с. 9]. Питальний конституент утворює другу частину двотактної структури розділового запитання. Якщо головним конституентом розділового запитання можуть бути різні формальні типи речень – розповідне, спонукальне, питальне, окличне і головний конституент має всі характеристики одного з них, то питальний конституент – це структура з чітко визначеним набором складових елементів. Залежно від субпарадигми (регулярної/нерегулярної) розділового запитання питальний конституент буває дієслівним і недієслівним, відповідно до основного структурного елемента, дієслова, що присутнє (дієслівний) або відсутнє (недієслівний) у структурі питального конституента. Інші складові – спільні для обох типів.

Дієслівний питальний конституент утворюється з дієслівної та номінативної груп, до складу яких входять обов'язкові та факультативні елементи. Дієслівна група містить єдиний елемент – дієслово, що залежить від типу дієслова, яке використовується в головному конституенті розділового запитання [6, с. 256]. Ця залежність виражається двома шляхами: заміщенням та репрезентацією [4, с. 6; 2, с. 5]. Функцію заміщення виконують дієслова *do, will/would i shall/should* у розділових запитаннях, де головний конституент представлений спонукальним реченням, наприклад:

1) *Stay with Lacey, will you?* (C. Barker – Book of Blood. Part 1);

2) *Let's go and run up a few expenses, shall we?* (D. Adams – Mostly Harmless).

Інші дієслова, використані в питальному конституенті, є дієсловами-репрезентантами, які повторюють дієслова-зв'язки, допоміжні та модальні дієслова головного конституента. Наприклад:

3) *But you've met him, haven't you?* (P.G. Wodehouse – Piccadilly Jim);

4) *Can't be much further, can it?* (J.K. Rowling – Harry Potter and the Chamber of Secrets).

Водночас, дієслова *do/does/did, will/would i shall/should* можуть виступати репрезентантами, наприклад:

5) *No one would refuse me a kitten, would they?* (B. Stocker – Dracula);

6) *You do know I'm a Yankee, Coffman, don't you?* (B. Cornwell – Battle Flag);

7) *I'll put you in, then, shall I?* (D. Francis – Banker).

Дієслова, у питальних конституентах (див. приклади 3-7), – дієслова-репрезентанти, оскільки повторюють і, відповідно, репрезентують дієслова головного конституента.

У ході дослідження визначена частота використання кожного дієслова в питальному конституенті, див. таблицю 1.

Таблиця 1

Кількісні характеристики дієслів у дієслівному питальному конституенті

№	Тип дієслова	Кількість	Відсотковий склад
1.	Is/am/are/was/were	2010	42,6%
2.	Have/has/had	386	8,2%
3.	Do/does/did	1408	29,8%
4.	Will/would	598	12,7%
5.	Can/could	225	4,8%
6.	Shall/should	71	1,5%
7.	Ought to	4	0,08%
8.	Must	11	0,2%

9.	May/might	6	0,1%
10.	Need	1	0,02%
11.	Dare	-----	-----
12.	Used to	-----	-----
Разом		4 720	100%

У таблиці 1 наведені основні типи дієслів, що вживаються в питальному конститuentі розділового запитання. До них належать допоміжні дієслова, модальні дієслова і дієслова-зв'язки.

Серед допоміжних дієслів найвищу частоту використання має дієслово *do*, оскільки може виконувати у питальному конститuentі як функцію заміщення (див. приклад 8), так і репрезентації (див. приклад 9), наприклад:

8) *That Stan really drives, doesn't he?* (D. Westlake – Bank Shot);

9) *I guess we do have to go back again, don't we?* (J. Heller – Catch 22).

Висока частота використання дієслова *have* пояснюється утворенням за його допомогою часових форм "доко-наного" типу в англійській мові, яке в питальному конститuentі виконує роль дієслова-репрезентанта, наприклад:

10) *You've messed it up good and proper this time, haven't you?* (R. Dahl – Charlie and the Great Glass Elevator);

11) *And he has seen the signs, hasn't he?* (S. King – Black House).

З-поміж дієслів-зв'язок питального конститuenta найчастіше вживається дієслово *be* – 42,6%, оскільки його основною функцією є вираження факту в об'єктивній реальності [8, с. 187], а також використання при утворенні елементарних речень (за І.Р. Вихованцем):

12) *It's really not much of a choice, is it?* (C. Spector – World without End);

13) *You're new around here, aren't you?* (J. Higgins – The Last Place God Made).

Серед модальних дієслів частотним є дієслово *can*, чому сприяє реалізація ним низки значень [10, с. 232]: позначення фізичних чи розумових можливостей і вмінь, вроджених чи набутих:

14) *You can't hardly tell, can you? Jack?* (C. Niasen – Basket Case);

вираження можливості, зумовленої обставинами:

15) *I think we can trust him to do the job thoroughly this time, can't we Maurice?* (J. Gardner – Seafire);

вираження сумніву, здивування тощо:

16) *You can't have fingerprints on cloth, can you?* (J. Clavell – Noble House);

вираження ввічливого прохання, наприклад, у формі *could*:

17) *Couldn't make us a cup o' tea, could yeh?* (J.K. Rowling – Harry Potter and the Philosopher's Stone).

Найменш частотними є модальні дієслова *need* – 0,02%, та *ought to* – 0,08%, що пояснюється обмеженими функціями, які вони реалізують, невідповідністю цих функцій питальним реченням, а також можливістю їхнього заміщення допоміжними словами, наприклад дієсловом *do*.

Аналіз синтаксичної структури дієслівної групи питального конститuenta розділового запитання показав, що вона представлена 22 дієслівними формами з 24 можливих. Щодо форм, які не були зареєстровані, то ними є *dare* і *used*. Г.А. Вейхман та І.С. Шевченко пояснюють їхню відсутність тим, що вони підлягають структурному заміщенню в питальному конститuentі [1, с. 32-33; 5, с. 5-6].

Номінативна група складається з двох синтаксичних позицій: підмета (обов'язкової) і *not*-оператора (факультативної). Тип підмета питального конститuenta залежить від підмета головного конститuenta, представленого іменником чи займенником. У питальному конститuentі функціонує відповідний їм займенник, тобто відбувається часткова прономіналізація:

18) *She won't turn him into stone too, will she?* (C.S. Lewis – The Lion, the Witch and the Wardrobe);

19) *Spring onions, you've been pinching from Jon's garden at night, haven't you?* (G. N. Smith – Throwback).

Застосування часткової прономіналізації дає змогу стверджувати, що підмет питального конститuenta представлений однією з 8 синтаксичних позицій – суб'єктною формою особового займенника: *I, you (sing.), he, she, it, you (pl.), we, they*.

Окрім суб'єктних форм особового займенника, підмет головного конститuenta розділового запитання може виражатись займенником *there* у конструкції *there + be*, наприклад:

20) *There wasn't any permanent harm done, was there?* (J.R.R. Tolkien – The Fellowship of the Ring);

21) *There're a lot of drug companies, aren't there?* (C. Willeford – The Shark-Infested Custard).

Аналіз номінативної групи питального конститuenta вказав на функціонування неозначеного займенника *one* у ролі підмета, наприклад:

22) *One couldn't know someone that well, and yet not know them at all. Could one?* (D. Francis – Come to Grief);

23) *I mean, one doesn't just guess something as clever as this, does one?* (B. Lumley – Necroscope).

Для визначення основного типу підмета питального конститuenta розділового запитання проведено кількісний аналіз, див. таблицю 2.

Таблиця 2

Кількісні характеристики засобів вираження підмета в дієслівному питальному конститuentі

№	Засоби вираження підмета	Кількість	Відсотковий склад
1.	Особові займенники	4625	98%
2.	Вказівний займенник <i>there</i>	88	1,9%
3.	Неозначений займенник <i>one</i>	7	0,1%
Разом		4 720	100%

Дані проведеного аналізу вказують на те, що традиційним є використання особових займенників у питальному конститuentі – 98%. Вживання вказівного займенника *there* не поширене – 1,9%. Щодо використання неозначеного займенника *one*, то аналіз фактологічного матеріалу не засвідчив існування значної кількості розділових запитань із займенником *one* – 0,1%. У питальному конститuentі для підсилення ефекту ситуації та привернення уваги разом з особовими займенниками чи десемантизованим *there* використовуються імена та звертання. Наприклад:

24) *Well, I think we can talk about this. Can't we, Ron?* (J. David – Footprints of Thunder);

25) *But there wouldn't be any problem about owner identification this time, would there, Heissman?* (A. MacLean – Bear Island).

Другою складовою номінативної групи питального конститuenta розділового запитання є *not*-оператор, кількісні дані використання якого наведені в таблиці 3.

Таблиця 3
Кількісні характеристики *not*-оператора в дієслівному питальному конститuentі

№	Наявність <i>not</i> -оператора	Кількість	Відсотковий склад
1.	Присутній	2 706	57,3%
2.	Відсутній	2 014	42,7%
	Разом	4 720	100%

Згідно з вибіркою перевага надається використанню заперечних конструкцій у питальному конститuentі – 57,3% від загальної кількості розділових запитань регулярної субпарадигми. Факультативність *not*-оператора залежить від синтаксичних, прагматичних і семантичних факторів. Адресант вибирає ту мікропарадигму, яка найбільше відповідає його комунікативним прагненням, намірам та контексту ситуації. Наявність *not*-оператора в питальному конститuentі надає мовцю ширші можливості впливу на читача, оскільки створює атмосферу іронії, сарказму чи недовіри.

Основною характеристикою *not*-оператора є його форма – повна $V_{aux}+Pr+NOT$, наприклад:

26) *He is a great friend of Peter Guillam, is he not?* (J. Le Carre – The Spy Who Came in from the Cold);

чи редукована $V_{aux}+NOT+Pr$, наприклад:

27) *You saw his club jacket, didn't you?* (E. McBain – See Them Die).

Кількісні характеристики форм *not*-оператора подані в таблиці 4.

Таблиця 4
Кількісні характеристики моделей *not*-оператора в дієслівному питальному конститuentі

№	Модель <i>not</i> -оператора	Кількість	Відсотковий склад
1.	$V_{aux}+NOT+Pr$	2 584	95,5%
2.	$V_{aux}+Pr+NOT$	122	4,5%
	Разом	2 706	100%

Дані таблиці 4 свідчать, що частотність редукованої заперечної форми у питальному конститuentі вища і складає 95,5% у порівнянні з інверсованими конструкціями. Згідно з англійською граматику, інверсовані конструкції використовуються у формальному мовленні та в деяких північних діалектах британської англійської [9] і вживаються письменниками, наприклад, з метою створення напруги в дискурсі.

Г. Андерсен відзначає існування розмовних варіантів і скорочень питальних конститuentів, варіантів заперечної форми дієслова *be* у 1-й особі однини, наприклад: *шотландський* – *ain't I?*; *американський* – *ain't I?*; *британський* – *aren't I?*; *британський/американський* – *inn it?*[7, с. 4]. Дослідження Г. Андерсен та аналіз фактологічного матеріалу дозволив виокремити розмовні інваріанти питального конститuenta:

28) *Got a couple of shiners, ain't he?* (have)[7, с. 4-5];

29) *She's got a bit of smelly breath though, int she?* (have) [7, с. 4-5];

30) *You are all ready for the Brewer Bash, ain'tcha?* (be) (S. King – Black House);

31) *You believe me, don'tcha?* (do)(N.A. Collins – Sunglasses After Dark);

32) *You're my death, en't you?* (be)(P. Pullman – Anber Spy Glass);

33) *That wouldn't have been effing difficult ...bleedin' gave it away, di'n' I?* (do) (J.K. Rowling – Harry Potter and the Deathly Hallows);

34) *Yer expect accidents, don' yeh?* (do)(J.K. Rowling – Harry Potter and the Half-Blood Prince).

Існування нестандартних питальних конститuentів не дає підстав стверджувати про утворення окремої мікропарадигми розділового запитання, а виключно вказує на можливі розбіжності у варіантах мови. Наведені конструкції належать до регіональних діалектів та вживаються, наприклад, для передачі мовлення неосвіченої людини чи мешканця периферії.

Отже, питальний конститuent розділового запитання складається з двох груп – дієслівної та номінативної, кожна з яких має власний набір елементів, що використовуються для утворення питального конститuenta розділового запитання. Дієслівна група представлена 22-ма дієсловами, номінативна – 10-ма синтаксичними позиціями підмета і факультативним *not*-оператором.

Перспективним є дослідження синтаксичної структури недієслівного питального конститuenta та взаємозв'язку між головним і питальним конститuentами розділового запитання.

Література:

1. Вейхман Г. А. Новое в английской грамматике : учеб. пособие / Г. А. Вейхман. – М. : Высшая школа, 1990. – 128 с.
2. Кививяли Г. Б. Предложения с присоединенной вопросительной частью в английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Г. Б. Кививяли. – Л., 1969. – 18 с.
3. Ковбаско Ю. Г. Структура, семантика, прагматика розділового запитання: синхронно-діахронний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ю. Г. Ковбаско. – К., 2011. – 20с.
4. Рочикашвили Л. М. Функционально-семантические и прагматические аспекты высказываний с присоединенной вопросительной частью : автореф. дис на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Л. М. Рочикашвили. – Л., 1990. – 16 с.
5. Шевченко И. С. Сегментированные вопросы в современном английском языке (структурно-коммуникативный анализ) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / И. С. Шевченко. – Одесса, 1988. – 16 с.
6. Alexander L. G. Longman English Grammar / L. G. Alexander. – Harlow : Edinbурgh Gate, 2006. – 374 p.
7. Andersen G. I Goes You Hang It Up in Your Shower, Innit? He Goes Yeah. The Use and Development of Invariant Tags and Follow-ups in London Teenage Speech / G. Andersen // First UK Language Variation Workshop. – Bergen : ReadingUniversity, 1997. – P. 1-16.
8. Biber D. The Longman Grammar of Spoken and Written English / D. Biber, S. Johansson, G. Leech, S. Conrad. – London : Longman, 1999. – 1204 p.
9. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Grammar / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvic. – London : Longman, 2000. – 1779 p.
10. The American Heritage Dictionary of the English Language.– Boston : Houghton Mifflin Company, 2000. – 2116 p.